

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШАХ УКРАЇНИ В 1917–1920-Х РОКАХ

Система професійної підготовки педагогічних кадрів в Україні має більш ніж трьохсотрічну історію. Пройдений шлях є досить тривалим, складним та суперечливим. Однією зі складових цього шляху є історико-педагогічний доробок вищої педагогічної школи початку ХХ століття. Вивчення цього періоду дає можливість визначити певні закономірності та позитивний досвід підготовки фахівців, який свого часу був забутий і має важливе значення для удосконалення професійної освіти сучасного вчителя історії.

Українські історики не оминували увагою питання історії розвитку вищої освіти, яка завжди впливала на суспільно-політичний, економічний та культурний потенціал суспільства. Проблеми формування національної освіти в період відродження національної державності 1917–1920 рр. досліджувала Н. Агафонова. Питання розвитку вищої освіти Радянської України 1920–1928 рр. розглянуто в дослідженні М. Мірошниченко [4]. Проблема становлення й розвитку вищої педагогічної освіти УРСР присвятив свою монографію В.Майборода [3]. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів історії у ХХ столітті вивчав український вчений А. Булда. [1].

Таким чином, в сучасній історико-методичній літературі висвітлюються загальні тенденції та особливості розвитку вищої освіти на Україні на початку ХХ ст., проте, недостатньо визначеними залишаються загальні тенденції підготовки саме вчителів історії в першій третині ХХ століття. Отже, метою нашого дослідження було визначити особливості організації навчання при підготовці вчителів історії на Україні в 1917–1920-х роках.

Українській державі потрібні були висококваліфіковані спеціалісти в різних галузях господарства, в тому числі і кваліфіковані учителі. Педагогічні кадри для школи готували педагогічні курси різних типів, учительські семінарії і учительські інститути. Там же готували вчителів історії.

Важливим завданням в реформі шкільної освіти було створення чіткої системи єдиної школи. З цією метою Центральною Радою була створена комісія, що працювала над розробкою плану єдиної школи. Єдина школа здійснювала навчання і виховання протягом III ступенів: I – нижча початкова школа (1-4 класи), II – вища початкова школа (5-8 класи), III – середня школа(колегія, гімназія) (9-12 класи).

Для забезпечення функціонування школи, вирішення питань національного виховання і навчання необхідна була певна система підготовки педагогічних кадрів, зокрема вчителів історії. Забезпечували підготовку вчительських кадрів: а) педагогічні курси; б) учительські семінарії; в) учительські інститути.

В 1919 році були організовані тимчасові українські педкурси для підготовки вчителів вищих початкових шкіл. Програма курсів передбачала навчання вчителів на

різних відділах: а) історико-філологічному; б) фізико-математичному, в) природно-географічному.

На історико-філологічному відділенні навчальним планом передбачалось таке навантаження: історія України – 3 години, загальна історія – 2 години, методика історії – 1 година [2]. На цьому відділенні слухачам рекомендувався список літератури для самостійного опрацювання. Наприклад, з історії України слухачі мали користуватись книгами: М.Грушевський “Ілюстрована історія України”, “Як жив український народ: коротка історія України”, Гр. Коваленко “Українська історія коротка” [1, с. 54].

Підготовкою педагогічних кадрів займалися учительські семінарії. Які готували учителів для нижчих початкових класів. В кінці 1919 року в УНР діяло 41 учительська семінарія.

В учительських семінаріях поряд з іншими предметам викладалась історія України та всесвітня історія, що певною мірою забезпечувало б підготовку вчителя до викладання історії в початкових класах. Тому в навчальні плани вводились такі обов'язкові предмети, як історія всесвітня з російською, історія України з методикою. На вивчення всесвітньої історії з російською відводилось 6 годин, на історію України з методикою 5 годин. Поряд з цим для підготовки вчителя до викладання історії в навчальні плани вводяться практичні уроки з історії і географії, по одному уроку. Всі методики, в тому числі і методика історії, викладалась в III класі семінарії.

Підготовку учителів історії здійснювала і вища школа, якою були учительські інститути. На початок 1917 року в Україні було 8 учительських інститутів. На основі закону від 14 червня 1917 року учительські інститути були реформовані у вищі школи. В 1918 році інститути вважались вищими навчальними закладами до яких зараховувались особи із закінченою середньою освітою. За навчальним планом в учительських інститутах функціонували три відділення, які готували вчителів відповідного фаху: словесно-історичний, математично-фізичний, природничо-географічний.

Система підготовки учителя до викладання історії в школі здійснювалась на основі спеціальних і педагогічних предметів, які мали забезпечувати підготовку педагога до роботи в школі. Так, відповідно до інструкції Міністерства Народної Освіти на словесно-історичному відділенні в навчальному плані виділялись такі дисципліни: українська мова і література; російська мова і література; методика української і російської мови з практичними заняттями, семінари і пробні уроки з розбором; всесвітня література; загальна історія з російською і історія України; методика історії з практичними заняттями (семінари, пробні уроки з розбором) [1, с. 64].

Навчання на словесно-історичному відділенні тривало 3 роки. Інститут давав право викладати в вищих початкових школах, в 4-х класах середніх шкіл. Прийом документів здійснювався на основі документів про освіту. За умов коли курс інституту ділився за спеціальностями, зросли вимоги до педагогів у справі викладання предметів на рівні вищої школи. Читання лекцій, проведення практичних і семінарських занять мало відбуватись на високому рівні. Що потребувало значного удосконалення методики викладання дисциплін з точки зору наукового обґрунтування і поповнення змісту дисциплін сучасними педагогічними течіями. Важливою подією в історії розбудови вищої школи в Україні був перший з'їзд Вищих

державних навчальних закладів, який відбувся в м. Києві з 13 по 17 квітня 1918 року.

Міністерство народної освіти Української держави і Департамент вищої і середньої освіти приділяло особливу увагу підготовці і виданню підручників з історії як для вищої, так і для середньої школи. У міністерстві функціонував видавничий відділ, який займався підготовкою до видання підручників з історії. В комісію з історії входили Л. Добровольський, В. Романовський, У. Балинський, Ш. Житецький та інші відомі історики-педагоги. Так, наприклад, на засіданні історичної комісії 14.04.1918р. розглядалися питання про включення елементів з історії Польщі і Росії в підручники з історії України і дійшли висновку, що ці питання слід включати в текст підручників з історії України в мінімальному обсязі і лише для з'ясування тих чи інших проблем з історії України. Визначаючи місце юридичних знань в курсі історії, члени комісії рекомендували давати роз'яснення юридичних питань в загальних рисах.

Важливу роль у визначенні основних вимог до професійної підготовки вчителя історії мали такі державні документи, як “Положення про Єдину Трудову Школу” 1918 р. і “Декларація про Єдину Трудову Школу” 1918 р. Вища педагогічна школа України яка значною мірою формувалася за зразками закладів у Росії, мала на меті створити такі умови підготовки спеціалістів, які б забезпечували єдність теорії і практики [3].

На словесно-історичному факультеті студенти вивчали спеціальні історичні дисципліни, тут же відбувалась методична і практична підготовка. Основними формами навчальної роботи серед студентів були лекційна і семінарська (лекційні заняття часто не проводились, оскільки не було світла, лекції проводились вечорами, тому що більшість студентів вдень працювали).

На факультетах існували кабінети практичних занять. Це кабінети російської історії, всесвітньої історії, нумізматичний кабінет та інші. Музеї і кабінети були закладами, де викладачі і студенти мали можливість вести певну наукову роботу, поєднувати її з навчальною.

Значна увага приділялась практичній підготовці майбутнього вчителя історії. Для цього в навчальному плані зазначалось, що кожен слухач зобов'язаний провести практичні заняття (семінарії та просемінарії), відпрацювати в кількості 8 годин протягом курсу по спеціальності. Серед обов'язкових практичних занять в інституті запроваджувались: а) лабораторні роботи, б) науково-семінарські роботи, в) наукові спостереження і досліди, г) практика навчання д) студіювання методик та підручників, науково-популярної та навчальної літератури та інш. В інституті під керівництвом викладачів методик відбувались конференції студентів для обговорення уроків, які проводились в дослідній школі, а також для захисту рефератів і звітів. Акцент на практичну готовність до виконання функцій учителя був досить вагомим.

На історичне відділення приймалися особи не молодше 17 років, як юнаків так і дівчата. У випадку конкурсу перевага надавалась особам, які закінчили учительські семінарії, або інші рівні за програмою педагогічні школи і мають дворічний учительський стаж. Переваги при зарахуванні, за умов конкурсу, надавались також учителям, які не мали спеціального педагогічного цензу, але мали підготовку за програмою середньої школи і мали дворічний педагогічний стаж. Більшість осіб зараховувалось без іспитів, але ті хто не мав педагогічного стажу,

здобували право бути зарахованими до інституту на основі результатів колоквиуму. Такий професійний відбір забезпечував педагогізацію навчального процесу.

Наступний етап в підготовці історичних кадрів настає в 20-х роках ХХ століття, коли історія перестає викладатись як окремий шкільний предмет. Восени 1921 року Наркомосвіти Російської Федерації підготував “Програми семирічної Єдиної Трудової Школи” в яких історія як самостійний шкільний предмет вже не згадувалась. Всі частини програм з історії об’єднувались в єдину дисципліну – суспільствознавство.

Фахова підготовка здійснювалась в процесі викладання історичних дисциплін з акцентом на історію Росії, її культуру, економіку, політику. Ішов процес подальшої ідеологізації і політизації навчально-виховного процесу. Такі дисципліни, як історичний матеріалізм, історія соціалістичних думки в Україні і Росії, історія соціалізму, політична економія, політична освіта та інші забезпечували ідеологізацію навчання і професійної підготовки майбутніх учителів історії. Але це був лише початок цього процесу, який набув свого розвитку в подальші роки.

Фактична ліквідація в школах предметної системи викладання історії і впровадження комплексних програм внесла значні корективи в організацію навчання майбутніх педагогів. Характерною рисою роботи інститутів в 20-ті роки була подальша педагогізація навчально-виховного процесу.

Кінець 20-х років в структурі підготовки вчителя суспільних дисциплін був періодом певної стабілізації за рахунок уніфікації планів і програм педагогічних вузів, централізації управління, впливу партійних організацій на діяльність навчальних закладів.

Отже, історико-методичний доробок вищої школи початку ХХ століття має важливе значення для сучасної вищої школи. В працях видатних вчених цього періоду були визначені основні вимоги до вчителя, а також складові системи його загально-педагогічної і професійної підготовки.

Загальна підготовка учителя включала в себе: ознайомлення з загальними питаннями педагогіки; дидактичну підготовку; методичну підготовку з предмету; підготовку до позакласної та позашкільної роботи; підготовку в сфері управління і керівництва народною освітою.

Була розроблена також і методика практичної підготовки майбутнього учителя історії, яка передбачала систему формування практичних умінь і навичок, що було передумовою для ефективної навчально-виховної роботи педагога в школі як кваліфікованого вчителя історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булда А.А. Практична підготовка вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (етапи і особливості): монографія / А.А. Булда. – К. : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 1999. – 498 с.
2. Законопроекти по освіті, подані до Ради Міністрів. 1918 – 1919 рр. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 10, арк. 47-50.
3. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки

(1917-1985 pp.) / В.К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.

4. Мірошниченко М.І. Вища школа Радянської України в 1920–1928 рр.: Проблеми розвитку, досвід, уроки: автореф. дис..на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук: спец. 07.00.02 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1993. – 16 с.

5. Пирогов М.І. Лекція з педагогіки у вищій школі / М.І. Пирогов // Вибрані твори : [у 2 т.] – Т.2 – К., 1916 – С. 307–315.